

COLECȚIA MUZEALĂ “ACHIM EMILIAN”, ALMAȘU MARE (JUDEȚUL ALBA)

Comuna Almașu Mare este situată pe D.J. 705 la sud de Munții Apuseni, în subunitatea Munților Metaliferi, la 7 km de Zlatna, învecinându-se cu localitățile Balșa și Bucet, pe pitorescul drum – construit încă de pe vremea romanilor – spre Zlatna.

Având o populație de peste 2200 locuitori, localitatea cu o suprafață totală de 9330 ha, din care 4453 ha agricol, cuprinde 7 sate: Almașu Mare, Almașu de Mijloc, Brădet, Cib, Cheile Cibului, Glod și Nădăștie.

Deși este atestată documentar¹ abia în 1407 ca, “possessio Almas”, vestigiile arheologice descoperite aici și datând din epocile preistorice și romană trag în jos - în timp – vechimea localității, constituindu-se într-o irefutabilă dovadă a continuității populației autohtone pe aceste meleaguri².

“Villa valahalis” la 1418, an în care este amintită și biserica ortodoxă - “capella valahalis” – monument istoric, localitatea apare sub actuala denumire începând cu anul 1854. Interesul pentru bogățiile miniere de aici, a făcut ca exploatarea acestora să se facă încă din vechime, cei interesați amenajând căile de acces³ și deschizând noi mine⁴, azi mai funcționând doar cele de la Haneș și Almaș (Albeni).

Bogată și diversă, rod al unei pasiuni de peste două decenii și numărând peste 4000 obiecte adunate cu sârg și efort financiar nu tocmai de neglijat, colecția muzeală - de fapt un adevărat muzeu – a sexagenarului almășean Achim Emilian își are începuturile în pericolul ce amenința cu strămutarea și demolarea începând cu deceniul 8 al secolului nostru, satele românești, în virtutea așa-zisei resistemantizării socialiste. Numărul obiectelor adunate a sporit după '90, pasionatul colecționar – de profesie lăcătuș mecanic – salvându-le de la pierdere, distrugere sau indiferența semenilor, care preferau uneori să le dea pe nimic așa-zişilor amatori de “antichități” și “suveniruri”, pentru a fi apoi valorificate în consignații sau peste graniță. Constituindu-se ca o unitate în diversitate, colecția-muzeu a primit în 1993 girul Ministerului Culturii, putând fi

¹ Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, București, 1967, p. 32.

² Vasile Moga, Horia Ciugudean, *Repertoriul arheologic al județului Alba, Biblioteca Musei Apulensis*, vol. II, Alba Iulia, pp. 47-48, cu bibl. resp.

³ Călea ferată îngustă Alba Iulia – Zlatna a fost construită în perioada 1895-1899, timp în care a fost amenajat și drumul – pe un traseu pitoresc – spre Almașu Mare cu sprijinul ardeleanului Lukács Bela, om politic și ministru la Budapesta, cf. D. O. Dan, în *Documentar Istorie-Literatură-Știință-Artă. Biografia unor destine*, Alba Iulia, 1993, p. 110.

⁴ În perioada interbelică au funcționat următoarele mine: Scribanovici, Toader, Gada, Barbure, Filica, Scrobotea, Larga, Haneș, Meteșan, Valea Babii, Băboia, Concordia Română, Albini, Muncăcescu, Radeș. Informații Morar Crăciun. Pe raza comunei a mai existat o colecție muzeală, azi aflată în mare parte la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia, cf. Al. Popa, *Colecția muzeală Sabin Olea din Cib-sat (r. Alba)*, în *Apulum*, V, 1964, pp. 39-50.

vizitată zilnic în comuna Almașu Mare la nr. 209, unde funcționează în regim de muzeu particular⁵.

În cele ce urmează, ne propunem o succintă prezentare – pe domenii – a colecției, pentru a expune apoi câteva puncte de vedere asupra acesteia.

Analizând-o atent, aceasta poate fi structurată și prezentată cuprinzând piese din următoarele domenii: istorie și arheologie; agricultură – ocupații tradiționale – meșteșuguri casnice – instalații de tehnică țărănească; minerit – metalurgie prelucrarea pietrei și a lemnului; etnografie și artă populară; numismatică – medalistică – sigilografie; carte veche – documentare – filatelie – cartofilie și curiozități (diverse).

I. Piese de arheologie și istorie: ciocan de piatră neolitic, cu gaură de înmănușare conică (Almașu de Mijloc), monument funerar roman, cărămizi romane cu ștampile NSB sau LEG XIII G, fragmente de mozaic, de țiglă, apeducte sau funduri de vase romane, provenind de la Cigmău (lângă Geoagiu-Germisara).

Dintre piesele de armament amintim: secure de luptă și sabie dreaptă cu teacă (sec. XIX), sabia-baston (1898, Zlatna), cornuri pentru praf de pușcă, frumos ornamentate (Dumbrava-Zlatna, sec. XIX), cuțit cu teacă, baionetă, pinten de cavaler (sec. XIX), cască, ploscă, gamelă, cartușieră, carabinieră, tabacheră, baionetă, proiectile de mitralieră și de tun din primul război mondial, pistoale cu butuc (2 buc, sec. XIX-XX), pistol cu 2 țevi (sec. XIX), cravașă jandarm (piele de vită, sec. XIX-XX).

II. Agricultură - creșterea animalelor, ocupații tradiționale – meșteșuguri casnice – instalații de tehnică țărănească.

Agricultură: plug de lemn cu brăzdar și corman schimbător, cuțite și fiare de plug, otic, pliuț, îmblăciu, grapă, greblă lemn, furci fier, târșiță (săpoaie pentru spini), vânturoasă (lopată lemn), felează (mătură nuiele) sau foi (foale) pentru înlăturat pleava, teoc-coasă, seceră, coșuri pentru depozitat cereale (din nuiele, curpen, buturi), ciur pentru cernut făina, râșnițe de mână din piatră pentru cereale, lopățică pentru făină, lespezi și discuri de piatră pentru preparat mâncarea, țesuturi (piatră și fontă), frigărui (2), dârg pentru curățat vatra.

Pentru creșterea animalelor remarcăm juguri din lemn pentru porci, zgardă metalică, fund-opritoare viței pentru a nu mai suge, potcoave, scărițe, zăbale, șa (“tarniță”) de lemn pentru cai, sanie lemn, cosor, clește pentru castrat.

În domeniul prelucrării pieilor și blocănăritului amintim: cârlige, răzuitoare și patru interesante tipare cu motive florale (lemn și tablă) pentru pieptare (Brădean Sofia – Almașu Mare). Pentru tors amintim furci frumos încrustate, vârtelniță.

Prelucrarea lemnului este bine reprezentată prin instalațiile și uneltele de dogărit; sfredele, mezdrele, rindele, masă de lucru, clește, cuie lemn, doage, bâte etc. Amintim aici și diversele obiecte de lemn de uz casnic sau gospodăresc cum ar fi: blide, străchini, căni, ploști, căuce, linguri diferite, budiu (pentru ales untul), suștar, funduri, trincă (pentru tocat carnea), troc, sărărițe, cuire, culmi pentru chindee (15 buc.), laițe,

⁵ Alte colecții muzeale funcționează în localități din județul Alba pe lângă școli (Avram Iancu, Baia de Arieș, Bistra, Lancrăm, Sălciua, Sebeșel) sau independent în spații amenajate (Albac, Cărpiniș, Feneș, Fericet, Laz, Loman, Șugag), cf. D.O. Dan, în *Breviar. Muze. Colecții muzeale. Monumente și situri arheologice. Monumente și ansambluri de arhitectură. Monumente de for public. Artă statuară. Monumente ale eroilor. Plăci memoriale și comemorative. Rezervații științifice și monumente ale naturii*, Alba Iulia, 1993, pp. 125-140.

lingurare, lăzi de zestre pictate (2, una datând din 1879) sau nepictate (tot două, datând din 1790 și respectiv 1884).

Olăritul este bine reprezentat prin numeroase piese (peste 230): farfurii, blide, străchini, ulcioare, căni, cance, vase diverse pentru preparat sau pentru dus mâncarea la câmp. Vasele din lut ars sunt fie nedecorate, fie ornate cu motive florale, zoomorfe sau antropomorfe, provenind din zona și împrejurimile comunei.

Instalații și unelte de tehnică țărănească: mașină de spălat rustică, compusă din pârlău (trunchi salcie) și mai, piua de ulei (la picior și la mână și cu roată) provenind din Almășel, teascuri de vin din piatră, 2 buc. (1831, Zlatna și respectiv 1909), zdrobitor de fructe, meliță (cânepă), piepteni, hetelă.

III. Minerit – metalurgie – prelucrarea pietrei

Minerit: fâstău (ciocan mare cu capete egale), hoamă (ciocan ascuțit la un capăt), ciocan de mină, cască miner, sfredel (tijă), clopot de alarmă, lămpi (peste 30) de miner și de iluminat, cu cărbune, spirt sau petrol (serie tipologică evolutivă), corn praf pușcă. Pentru prelucrarea aurului de aluviune sau mină, amintim: troc, hârloste, hurcă, dârg (sapă lemn), șaitroc, diferite moșere (8) sau râșniță pentru pisat minereul, roți de vagonet (din 1907) roți de steam și chiar macheta din lemn a unui steam.

Pentru prelucrarea mercurului evidențiem o cană mare metalică (în care se introduce minereul de mercur, piatră de var și mangal, ultimele în straturi, obținându-se materia primă care se turna într-un vas mai mic.

Tot din domeniul mineritului remarcăm numeroase și interesante flori de mină, provenind de la Haneș, Almașu Mare, Bucium Muntari, precum și agate de la exploatarea Techereu (Hunedoara) – Brădet (Alba).

Pentru prelucrarea pietrei amintim fâstăul (ciocan), o nadă-poncet (daltă), ciocan pentru cioplit, con pentru dislocat piatra, provenind – toate – de la cariera Breaza și cea din Coasta Mare. Aici se executau – pe lângă alte produse – și țesturi, tocile sau lespezi din piatră.

IV. *Etnografie. Artă populară.* Remarcăm dintre piesele de port costume populare bărbătești, femeiești sau de copii, de vară sau iarnă, cât și de lucru sau sărbătoare. Ele provin din zona Almașu Mare, Valea Ampoiului (Feneș, Galați, Valea Mică, Zlatna) sau Teiuș. Distingem frumusețea și coloritul bogat, bine dozat al iilor, colțunilor pentru femei sau obiectelor pentru bărbați, covoarele și chindeele își iau ochii. Pieptarele buciunănești sunt decorate cu motiv tricolor pe piept. Semnalăm și opincile, aparținând lui Lasc Nicolae prezent la Marea Unire în 1918, cât și altele din piele, cauciuc (confeționate la Porcurea – azi Vălișoara, jud. Hunedoara) sau încălțări cu talpă de lemn (salcie, plop, tei).

Dintre costumele legate de obiceiurile de iarnă amintim cele ale Irozilor (Îngerul, Melfior, Valtezar, Irod, Gașpar, Ciobanul), precum și alte obiecte semnificative folosite în această perioadă: capră (țurcă), buhai, brad sau steaua.

Colecția de icoane pe sticlă numără piese provenind din școala de la Nicula, Gherla sau din zonă. Ele au următoarele reprezentări: Sf. Constantin și Elena (2), Sf. Gheorghe (2), Sf. Petru și Pavel (2), Sf. Nicolae (2) sau reprezentând Răstignirea, Maica Domnului cu Iisus etc. Remarcăm și o icoană pe lemn reprezentând-o Maica Domnului (Almașu de Mijloc), precum și o litografie (ulei pe pânză) redând o scenă mitologică

(Glod). Semnalăm – de asemenea – o icoană cu Sf. Paraschiva (1908, tablă, pictor Oprușan, Orăștie) și 10 cruci din lemn.

V. *Numismatică - medalistică - sigilografie*: monedă romană din bronz (Hadrian), salbă cu 6 monede de argint austriece (Ferdinand I – 1835, provenind de la Zlatna), monede de bronz (poltura – 1760), alte monede bronz de 1 Kr-Maria Tereza (1760, 1762), 6Kr și 3Kr-Francisc II (1800), Kreitzeri germani (1 Kr/1816, 15 Kr/1819, 4 Kr/1861), alte monede 10 Kr/1891, 1 Kr/1914. Remarcăm în continuare monedă mărunță românească de la Ferdinand I – 5 bani/1921, 10 bani/1921, 2 lei/1924, Mihai I-regent, Carol II (20 lei/1930), Mihai I (5000 și 10000 lei din 1946 și respectiv 1947), alte monede din perioada anilor 1953 și până azi.

Seria de bancnote este impresionantă, de la cele germane (1000 mărci – 1910) la hârtiile de 1, 2, 10, 25 Koroane austriece și ungare, la rublele rusești (25 ruble – 1918, 1 rublă - 1938) sau bancnote italiene (20 lire – 1918). Bancnotele românești sunt bine reprezentate, atât cele provenind din perioada interbelică, cât și cele din anii 1945-46 și până la cele de azi, foste sau aflate în circulație.

Dintre medalii amintim: 1866-1877, 1881 - 10 mai Proclamarea Regatului României, Ferdinand Regele României (1914-1927), 1839-1939 – 100 de ani de la nașterea primului Rege al României, Carol I - întemeietorul dinastiei Regatului Român, Serviciul Credincios, Franz Josef 1848-1898 – “Signum memoriae” (3 buc.), Franz Iosef – “Der Tatferzeit”, Carol al II-lea Rege al României – Ministerul Instrucțiunii – Premiul I.

În domeniul sigilografiei amintim două ștampile având înscrisurile: COOPERATIVA “PLUGARUL” – suburbia Zlatna, jud. Alba și respectiv PRIMĂRIA COMUNEI RURALE NĂDĂȘTIE – ROMÂNIA, JUD. ALBA. Piesa de rezistență este un sigiliu aparținând Inspectoratului minier Zlatna, provenind din perioada dualismului cu inscripția: “K. K. BERGHauptmannschaft für Siebenbürgen in Zlatna” (bronz cu mâner negru), stare foarte bună de conservare. Amintim – de asemenea – o marcă personală de acces în mină, din bronz cu inscripția 573 MCC și un inel sigiliu.

Colecția de insigne cuprinde – de asemenea – piese din secolul nostru și în special din ultimii 50 de ani.

VI. *Colecția de carte veche – documente, filatelie, cartofilie* este impresionantă, numărând interesante piese. Ea cuprinde - între altele – cărți sau tipărituri religioase dintre care amintim: Kiriadomion (1699), Evhologhion (1721), Molitvelnic (1783), Octoihul Mic (1842, 1855, 1892, 1905), Acatist (1892 - Sibiu), Psaltire, Ceasloave (sec. XVIII-XIX), Biblia (1873 - Pesta și 1885 - București), Catehismul german (1890), Introducerea în catehismul creștinesc, Cluj, 1800 (2 buc., Almașu de Mijloc), Bula Papală prin care Evlavie Papa al VII-lea afurisește Societatea Carvonarilor, Buda, 1824. Toate poartă interesante însemnări care, cercetate, – pot aduce la lumină lucruri interesante. Dintre alte publicații mai amintim: *Unirea de Blaj* din 1901, *Foaie religioasă* (1901), colecția revistei *Luceafărul* (1910), colecția *Albina* (1938), alte publicații, colecția de interesante hărți (30 buc. din 1923), manuale școlare diverse, din 1900 încoace. Mai remarcăm cărți cu sfaturi practice, cărți de identitate, de muncă, de membru, de economii, de lucru, de asigurare, circulare, certificate de naștere, căsătorie

(cununale), deces, contracte de schimb, de bunăvoie, calendare, carnete de elev, manuscrise, toate din secolul nostru.

Interesante piese de filatelie precum și vederi, ilustrate, scrisori și fotografii merită aplecarea cercetătorilor asupra lor.

VII. Curiozități: Dintre aceste piese interesante, unele de rezistență, amintim: steag tricolor (sec. XIX, Almașu Mare), harta României Mari (1918-40), banderolă de participant la Marea Unire aparținând lui Bârsan Ion (Almașu Mare), casă de marcat – funcțională - NAȚIONAL (1909, aparținând fostei prăvălii Baicu din Zlatna), patefoane românești (2) și unul “DECCA-LONDON” cu plăci, în stare de funcționare, samovar, petromaxuri pentru iluminat sau produs energie electrică (9V), colecție de cântare, balanțe de uz casnic, farmaceutic sau agricol (cu greutate din lemn ori metal), colecția de fiare de călcat – tiglăzae (15 buc.) cu jar (11) sau fier ori piatră înroșită (4), mașină de cusut sau de cafea dintre primele tipuri, aparat de fotografiat la minut (confectionat manual, Hunedoara), sfeșnice, opaițe, criguri de bere (1918 și 1938), suport călimări birou, etc.

Amintim aici și colecția de ceasuri de greutate (5), deșteptătoare (5), de buzunar sau de perete (Bucium-Sat, sec. XIX-XX).

Merită menționate “rechizitele școlare”: socotitoare, tăblițe, stilusul, bețișoarele, penarul (1915), diferite jucării din lemn, piatră, lut, instrumente muzicale – chitare, fluiet, muzicuță (“JODLER-CHICAGO”, MADE IN GERMANY, 1909).

După această - sperăm succintă și destul de alambicată - prezentare, datorită diversității obiectelor, se impun câteva considerații: colecția este valoroasă prin unitatea în diversitatea ei, cât și prin câteva piese pe care unele muzee sau colecționari și le-ar dori. Nu există încă o sistematizare a colecției pe domenii, piesele fiind expuse și din lipsă de spațiu, în condiții destul de improprii, fără criterii tematice, sistematice sau cronologice. Sunt necesare – de asemenea – măsuri de conservare, restaurare și prezervare la unele piese, în special cele din lemn, hârtie, agenții distrugători afectându-le încet, dar sigur.

Este necesară popularizarea colecției prin includerea sa în publicațiile de profil pentru traseele turistice județe, interjudețene și naționale, zona – de belvedere, fiind admirabilă pentru agroturism și prin monumentele naturii de aici⁶, cu atât mai mult cu cât ea face legătura cea mai scurtă și armonioasă între Munții Apuseni și arealul Geoagiu – Orăștie - Deva.

Efort de o viață al inimosului și mereu tânărului român adevărat Achim Emilian, colecția ce-i poartă numele nu este un hobby ci o necesitate și un exemplu ce ar putea fi urmat de fiecare comunitate rurală și nu numai. Fără sprijinul autorităților, ajutându-se singur și trăind pentru o idee, el lasă comunității și posterității nestemate ale trecerii noastre prin această lume, fără de care am fi depersonalizați, fără trecut. Să-i admirăm munca și să-i vizităm colecția. Se dovedește o dată în plus că istoria nu trebuie să fie o materie de învățat pe de rost și de uitat mâine, ci un element de putere și de inițiativă în sufletul fiecăruia dintre noi.

⁶ Cheile Cibului (cu peșterile Bisericuța, Gaura Mandri, cu trei guri, fără fund) și Cheile Glodului (cu peșterile Zidită, a Fecioarelor, cu două guri), Izvorul Tămăduirii și Izvorul mezotermal.

Muzeul rămâne, ca și colecția la care ne-a referit, citând pe Malraux – “locul unei lumi care scapă de moarte”.

DORIN OVIDIU DAN, IULIA RAMONA DAN

**THE PRIVATE COLLECTION “ACHIM EMILIAN”
FROM ALMAȘU MARE (ALBA COUNTY)**

(SUMMARY)

The authors present an interesting private collection including more than 4000 pieces from different fields: archaeology, history, agriculture, ethnography, folk art, numismatics, ancient book, or curiosities. The collection belongs to Achim Emilian, a brave sexagenarian from Almașu Mare, Alba County. The brief presentations of this collection, as well as the conclusions, represent, in fact, a warm invitation to visit the region where the collector lives.